

Gaweł, Antoni / Wójcik, Zbigniew

Sesja naukowa Zespołu Historii Geologii

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 16/2, 477-480

1971

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

towanej w Akademii Górniczo-Hutniczej pracy dyplomowej *Analiza dokładnościowa starych map miasta Wieliczki w celu wyodrębnienia zabytkowych zespołów architektonicznych dla ich rekonstrukcji* oraz sprawozdania mgra T. Bychawskiego z prowadzonych badań nad początkami geodezji.

W ożywionej dyskusji nad referatem mgra Sawickiego, rozesłanym członkom Zespołu przed zebraniem, stwierdzano dużą jego wartość i potrzebę poruszania zawartej w nim tematyki. W wypowiedziach szczególnie podkreślano potrzebę stworzenia katalogu starych dzieł geodezyjnych, co wspomagałoby organizowanie warsztatów pracy historyków geodezji; wprowadzenia seminarium lub konsultacji prowadzonych przez historyków dla członków Zespołu, co wiąże się z poszerzeniem grona uczestników Zespołu; ostatecznego ustalenia zakresu badawczego Zespołu.

W podsumowaniu dyskusji doc. J. Babicz zaznaczył, że konieczne jest ustalenie rangi i funkcji społecznej historii geodezji. Stwierdził, że należy dokonać wyboru elementów twórczych i pobudzających i wykorzystać je dla celów dydaktycznych.

W dalszym ciągu posiedzenia prof. J. Gomoliszewski przedstawił zebranim wyniki, powstałej pod jego kierunkiem, w Zakładzie Geodezji Przemysłowej Instytutu Geodezji AGH, pracy dyplomowej. Przeprowadzono w niej ocenę geodezyjną map dla rekonstrukcji zespołu architektonicznego, posługując się metodą transformacji współrzędnych.

W sprawozdaniu z badań nad początkami geodezji mgr T. Bychawski przedstawił wnikliwe i bardzo interesujące uwagi dotyczące dzieła *Geometria Culmensis*, na podstawie przebadanego przez siebie piętnastowiecznego egzemplarza, znajdującego się w Bibliotece Uniwersyteckiej we Wrocławiu.

W części organizacyjnej posiedzenia omówiono sprawę opracowania bibliografii geodezji.

Zofia Traczewska-Białkowska

SESJA NAUKOWA ZESPOŁU HISTORII GEOLOGII

W dniu 24 listopada 1970 r. staraniem Zakładu Historii Nauki i Techniki PAN oraz Muzeum Ziemi PAN odbyła się kolejna robocza sesja naukowa Zespołu Historii Geologii. Obrady toczyły się w Muzeum Ziemi. W części pierwszej prowadził je przewodniczący Państwowej Rady Górniczej oraz przewodniczący Rady Naukowej Muzeum Ziemi prof. B. Krupiński, a w części drugiej przewodniczący Zespołu prof. A. Gawel.

Tematem pierwszej części obrad był referat prof. A. Gawła *Dotychczasowy dorobek w dziedzinie historii geologii w Polsce i dalsze potrzeby badawcze w tej dziedzinie*. W części drugiej zreferowano dwa zagadnienia szczegółowe: prof. A. Chałubińska mówiła o *Domeykianach w Paryżu*, a dr H. Duczmal-Pacowska o *Znajomości surowców mineralnych w Polsce w okresie działalności Komisji Kruszcowej (1782—1787) — złoża soli i miedzi*. Planowane na sesję dwa dalsze referaty: prof. K. Maślankiewicza *Dotychczasowy dorobek Międzynarodowego Komitetu Historii Nauk Geologicznych i plany na przyszłość* oraz prof. A. Halickiej *Nowe nabytki do zbiorów Archiwum Muzeum Ziemi* przełożone zostały na kolejne posiedzenie Zespołu.

Tematem wystąpienia prof. Gawła było omówienie osiągnięć historii geologii w 25-lecie Polski Ludowej. Na tym tle referent przedstawił uwagi dotyczące kierunków badawczych w przyszłości. Prof. Gawel zwrócił uwagę na wielokierunkowość tej dyscypliny w wykładach uniwersyteckich zalecając w pierwszym etapie wstępy do wykładów z poszczególnych dziedzin oraz próby czasowego wprowadzania historii geologii jako wykładu samodzielnego (wykłady prof. Gawła w 1952 r. w Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie). W referacie podkreślono także rolę

Muzeum Ziemi, a zwłaszcza prof. S. Małkowskiego w organizacji badań nad historią geologii, co znalazło wyraz nie tylko w organizacji licznych posiedzeń naukowych i specjalistycznego archiwum, ale także w publikacjach w periodyku „Wiadomości Muzeum Ziemi”, w którym istniał specjalny dział *Materiały do historii*. Szeroko tematykę historyczną uwzględniały także inne czasopisma, np. „Rocznik Polskiego Towarzystwa Geologicznego”, „Przegląd Geologiczny”, biuletyny Instytutu Geologicznego, wydawnictwa Akademii Górniczo-Hutniczej, Polskiej Akademii Umiejętności (na 75-lecie wydano trzy monografie historyczne z zakresu nauk geologicznych).

Na organizacji badań z historii geologii niekorzystnie odbiła się reorganizacja służby geologicznej w Polsce, przeprowadzona w latach 1952—1953, a zwłaszcza likwidacja Muzeum Ziemi. Zgromadzony przy Muzeum Ziemi zespół pracowników naukowych znalazł początkowo oparcie w Komitecie Historii Nauki i Techniki PAN, gdzie zorganizowano Zespół Historii Geologii, a następnie w Zakładzie Historii Nauki i Techniki PAN. Jego członkowie współpracowali z zespołami problemowymi a zwłaszcza z Zespołem Historii Nauki Okresu Oświecenia. W ostatnich latach prace z historii geologii zamieszczane są w wydawnictwach Zakładu Historii Nauki i Techniki PAN, ponadto Muzeum Ziemi zwiększyło swoją aktywność nie tylko w zakresie gromadzenia i zabezpieczania materiałów do historii geologii, ale także w dziedzinie wydawniczej, drukując w „Pracach” studia o podstawowym charakterze (dotychczas ukazały się dwa obszerne tomy historyczne tego czasopisma). Od kilku lat Muzeum Ziemi stanowi także bazę materiałową i częste miejsce obrad Zespołu.

W zakończeniu tej części referatu wspomniano o bibliografii historii geologii za lata 1945—1969, którą dla potrzeb Komitetu Historii Nauki i Techniki PAN zebrał dr Z. Wójcik, uznając że należy dążyć do jak najszybszego jej opublikowania. Wśród postulatów na przyszłość referent zwrócił uwagę na konieczność dalszego gromadzenia materiałów do historii nauk geologicznych. Należy także — jego zdaniem — rozwijać dotychczas zaniedbywane działy badań takich np., jak analiza dziejów poszczególnych pojęć geologicznych w nawiązaniu do osiągnięć nauki światowej, rozwój metod poszukiwawczych, wpływ formowania się różnych dyscyplin (zwłaszcza fizycznych) na kształtowanie się niektórych działów geologii (głównie nauk mineralogiczno-petrograficznych i krystalografii), inicjować opracowania monograficzne dawnych periodyków, opracować zagadnienia periodyzacji (w nawiązaniu do historii medycyny i górnictwa).

W dyskusji nad referatem głos zabrało wielu uczestników sesji. Zwrócono uwagę na ważne osiągnięcie nauki polskiej związane z uczczeniem G. Agricoli, na cześć którego wydano monografię wcześniej niż w NRD i Związku Radzieckim i na udział Polski w XI Międzynarodowym Kongresie Historii Nauki w Polsce w 1965 r. (prof. K. Maślankiewicz). Podkreślono, że muzealnictwo w XVIII w. w świetle wyników nowych badań stanowiło dwa odrębne kierunki — ogólnofizjograficzne i systematyczne przy uczelniach (prof. A. Halicka). Przedstawiono także szereg propozycji w sprawie rozszerzenia zakresu badań poprzez analizę osiągnięć takich szkół geologicznych w Polsce, jak szkoła J. Nowaka, M. Książkiewicza, H. Teisseyra oraz w zakresie wszczęcia badań nad historią nazewnictwa geologicznego (prof. K. Maślankiewicz). Postulowano także konieczność ściślejszego rozgraniczenia prac z historii geologii w dwóch głównych kierunkach: historii problemów (do tych celów należałoby reaktywować „Wiadomości Muzeum Ziemi”) i historii działalności poszczególnych geologów (S. Dżułyński). Wreszcie zwrócono uwagę na potrzebę większej koncentracji badań nad tematami bardziej ogólnymi, których wynikiem byłaby synteza osiągnięć nauk geologicznych zwłaszcza w Polsce.

Należy dążyć, by opracowanie tego typu stało się podstawą wykładów z historii nauki na uczelniach wyższych (J. Babicz).

W podsumowaniu dyskusji po referacie prof. Gawła na wniosek przewodniczącego zebrania prof. B. Krupińskiego zebrani podjęli uchwałę o konieczności rozpoczęcia prac nad syntezą nauk geologicznych w Polsce. Ustalono, że w zakresie podstawowych problemów rozwoju nauk geologicznych w XVIII i na przełomie XIX w. posiadamy wystarczającą do prac syntetycznych znajomość źródeł. Najbliższy okres będzie zatem poświęcony szczegółowej analizie osiągnięć geologii w XIX w. w Polsce. Natomiast prace monograficzne różnych instytucji obchodzących w ostatnich latach swoje jubileusze, dostarczają wystarczającej ilości informacji w zakresie rozwoju geologii w wieku XX.

W drugiej części zebrania pierwsza wystąpiła prof. A. Chałubińska omawiając swoje ostatnio prowadzone prace nad materiałami archiwalnymi dotyczącymi działalności I. Domeyki. W tym celu autorka odbyła prywatną podróż naukową do Paryża, gdzie pracowała we wrześniu i częściowo w październiku 1970 r. Referentka współpracując z Archiwum PAN weryfikowała głównie przygotowaną do druku przez dr A. Szwejczerową korespondencję Domeyki z kuzynem W. Laskowiczem. Niemniej we wszystkich dostępnych archiwach poszukiwała materiałów dotyczących kontaktów naukowych Domeyki. Zwróciła szczególną uwagę na jego kontakty z F. Wrotnowskim, zwłaszcza w sprawie wydania map Domeyki w atlasie geograficznym Polski, a także na wszelkie kontakty uczonego z paryskim światem naukowym. Odkryła większą liczbę listów do Domeyki, pisanych przez W. Chełkowskiego, A. E. Odyńca, oraz pojedyncze — pisane przez J. Słowackiego, R. Zubera, L. Zejsznera i innych. Odnalazła szereg listów Domeyki pisanych do G. A. Daurée, mineraloga francuskiego, a także identyfikowała 192 okazy skał i minerałów przesłane przez Domeykę do różnych instytucji naukowych Paryża (Muzeum Historii Naturalnej, Szkoła Górnicza). W sumie badania prof. Chałubińskiej stanowią wyjątkowo wartościowy materiał do działalności naukowej Domeyki, który w istotny sposób wzbogaca naszą wiedzę o wkładzie geologów polskich do nauki światowej. Podkreślili to dyskutanci: prof. A. Łaszkiwicz, prof. K. Maślankiewicz, prof. A. Gaweł i dr B. Kosmowska-Ceranowicz.

Ostatnim z wygłoszonych na sesji był referat dr H. Duczmal-Pacowskiej, dotyczący znajomości złóż soli i miedzi za czasów Komisji Kruszcowej w latach 1782—1787. Pracę, na której oparty był referat, znało już wielu z uczestników sesji (praca doktorska obroniona w 1968 r. na Wydziale Biologii i Nauk o Ziemi Uniwersytetu Jagiellońskiego). Referentka jednak rozszerzyła temat o zagadnienia dotyczące stanu badań geologicznych w Polsce przed 1782 r., zwracając uwagę na badania J. E. Guettarda oraz opracowania J. F. Carosiego i J. J. Ferbera. Zwróciła także uwagę na pewne zagadnienia metodologiczne dawnych badań oraz na ogólne przyczyny poszukiwań, zwłaszcza poszukiwań soli po rozbiorach, kiedy złoża w Wieliczce znalazły się pod zaborem austriackim.

W dyskusji poruszono sprawę ogólnej znajomości geologii w XVIII w. w Polsce (prof. A. Gaweł, prof. K. Maślankiewicz), wskazano na postulowane przez Komisję Edukacji Narodowej dążenie do nauczania dyscyplin praktycznych (prof. A. Hallicka), na potrzebę dokładniejszego rozpoznania zarówno dawniej opisywanych, jak i współcześnie występujących wpływów wód mineralnych w okolicy Krakowa (prof. A. Gaweł) i wreszcie mówiono o znaczeniu rozpoznania złóż Wieliczki dla badań nad poszukiwaniem soli w XIX w. w Rosji (prof. A. Łaszkiwicz).

Referat prof. A. Chałubińskiej po redakcyjnym opracowaniu zostanie ogłoszony w „Pracach Muzeum Ziemi”.

Odbyte zebranie ujawniło konieczność większej niż dotychczas koncentracji badań nad problematyką mającą szczególne znaczenie dla rozwoju nauki w Polsce.

Przed wszystkim postanowiono dokonać tego poprzez opracowanie krytycznych analiz dotychczasowego dorobku w dziedzinie geologii w oparciu o istniejącą już, choć jeszcze nie opublikowaną bibliografię historii geologii w Polsce w okresie powojennym, a dalej poprzez podjęcie zbiorowego opracowania syntezy rozwoju dyscyplin geologicznych w naszym kraju w nawiązaniu do rozwoju tych nauk na świecie. Podobne syntezy, choć dalekie od doskonałości, istnieją już w innych krajach, a zwłaszcza w NRD, Francji i Związku Radzieckim. Potrzeba pilnego przygotowania syntezy dziejów nauk geologicznych w Polsce podyktowana jest również koniecznością wsparcia materiałem polskim prac prowadzonych przez Międzynarodowy Komitet Historii Geologii nad ogólną syntezą rozwoju dyscyplin geologicznych na świecie.

Antoni Gawęł, Zbigniew Wójcik

ZEBRANIE ZESPOŁU BADAŃ NAUTOLOGICZNYCH

Drugie zebranie Zespołu Badań Nautologicznych odbyło się w dniach 28 i 29 września 1970 r., podobnie jak poprzednie w Oliwie, w gmachu Instytutu Budownictwa Wodnego PAN.

Po zagajeniu zebrania przez przewodniczącego Zespołu, prof. Bolesława Kasprowicza konspekt pracy *Pojazdy wodne Austronezji*, referował mgr Zygmunt Kłodnicki.

Celem tej pracy ma być ukazanie zróżnicowania kulturowego ludów Austro-nezji w świetle analizy środków transportu i komunikacji wodnej. Autor zamierza przedstawić próbę wnioskowania etnogenetycznego i jego krytykę, dając w konsekwencji przegląd osiągniętych wyników na tle dotychczasowych hipotez o kierunkach zasiedlania Austronezji. Zgodnie z tym stosował będzie metodę analityczno-porównawczą i kartograficzną. Praca ma być podzielona na cztery części. W pierwszej (*Środowisko geograficzne*) autor ustali granicę ludów austronezyjskiej rodziny językowej, określi rolę prądów i wiatrów oraz lokalizację wysp, dając w zakończeniu omówienie konsekwencji środowiska geograficznego na kierunki migracji i typ pojazdu wodnego. W drugiej (*Typologia i geografia pojazdów wodnych austronezyjskiego obszaru żeglugowego*) przedstawi rodzaje pojazdów wodnych badanego obszaru, ich nazwy, technikę budowy, osprzęt, wyposażenie etc. W trzeciej omówi zwyczajne żeglarskie, a w ostatniej (*Wnioski etnogenetyczne*) zestawí wyniki własnych badań z istniejącymi hipotezami o etnogenezie Austronezyjczyków.

W dyskusji słusznie zwracano uwagę na „etnograficzność” założeń koncepcyjnych. Będą musiały one być podporządkowane wymogom stawianym przez nautologię.

W dalszym ciągu posiedzenia dr Mieczysław Prosnak przedstawił część swej pracy *Rozwój konstrukcji morskiego statku europejskiego do końca XVIII w.* Omówił w niej, a właściwie przypomniał, kilka ważniejszych hipotez kształtowania się konstrukcji i form kadłuba statku („powstanie” z tratwy, z dłubanki wyposażonej w osłonę burtową, z połączenia dwóch dłubanek, z czołen szkieletowych o miękkim poszyciu — a więc skórzaków, korowców, z sań, etc.). Przytaczając obity materiał ilustracyjny i bibliograficzny, autor omówił typy i budowę pojazdów wodnych obszaru egipskiego, mezopotamskiego, wschodniej części Morza Śródziemnego i obszaru — ogólnie określonego północnym.

Obfitość szczegółów i dygresji — z jednej strony, a ograniczenia czasowe — z drugiej, uniemożliwiły przedstawienie konkretnych, usystematyzowanych wniosków i dyskusję. Autor podjął temat niezmiernie trudny, tym trudniejszy, że wykonuje go na marginesie swych prac zawodowych (jest lekarzem), w środowisku